

Slapovi v Selški dolini

Dr. Anton Ramovš

Davški slapovi

Spodnji slap. Foto: Anže Pegam

Srednji slap.
Foto: Anže Pegam

Kdo ve zanje? Najbrž le malokdo; celo med domačini so redki tisti, ki so bili že pri vseh. Kdo pa bi tudi poznal vse po prostrani Davči, ki se širi po bregih in slemenih precej daleč južno in severno od več kot 15 kilometrov dolgega potoka Davče. Vendar so slapovi po Davči pravi biseri, skriti v samotni globoke grape, kjer razpenjena voda poje brez prestopka svojo enolično pesem.

Iz Škofje Loke zavijemo v Selško dolino, skozi Selca in staro železarsko naselje Železniki. Pot pelje naprej proti Zalemu Logu. Malo pred Zalim Logom se odcepi proti jugu cesta v Davčo. Približno 12 kilometrov je dolga ozka dolina istoimenskega potoka. Do odcepa k Jemcu, središču Davče, in naprej do odcepa k Jurežu je dobro asfaltirana cesta, do odcepa

proti Poreznu pa je slabša; od tam naprej po dolini se naglo zoži, trava sili z obeh strani proti sredini in tudi med kolesnicama je ozka zelena preproga, ob katero drsi podvozje avtomobila. Ko gremo mimo samotne domačije, ki stoji blizu ceste malo naprej od porezenska križpotja, ni več daleč do kraja dolinske ceste. Tam prečka nov kratek cestni podaljšek potok, se vzdigne po stranski grapi in prav kmalu zavije iz grape proti kamnolomu oziroma peščeni jami na pobočju hriba nad prvim slapom. Belina dolomitne kamnine se razkazuje v dolino. Od tega razpotja je do prvega slapa še dobrih 130 metrov. Po zoženi dolinici se cesta izgublja v slabo zvoženem kolovozu, ki ga od strani zarašča trava. Že kmalu se kdaj pa kdaj pokaže v smeri poti delček belega

Zgornji slap.
Foto: Anže Pegam

vodnega stržena, šumenje vode narašča in stopnjuje naše pričakovanje. Že pred strmim nekdanjim peskokopom v sivem dolomitu se odpre pogled na prvi slap. Tik pred njim se dolinica zapre in naprej je prostora le še za potok, ki je v milijon letih z neprestanim razjedanjem kamnine in dolbenjem korita ustvaril tri čudovito lepe slapove v globoki soteski. Že prvi slap je tako mikaven, da se ga ne moremo nagledati. Da pa se nam bo pokazal v vsej lepoti, stopimo čez potok na desno stran in dobrih 20 metrov navkreber po kolovozu, ki se vzpenja strmo v pobočje pod dolomitni peskokop. Čudovit je od tam pogled na slap, čudovit, če obdaja belo razpenjeno vodo dveh mogočnih curkov temačnost gozdov in črnih skal, še lepši pa takrat, kadar ga srebrne sonč-

ni žarki skozi gosto bukovje, zdaj na enem, zdaj na drugem koncu. Sonce pa objame le levi del slapu, desna polovica je vselej v senci. Ko smo se nagledali te lepote od daleč, stopimo bliže, da bomo spoznali, kaj vse ve povedati slap o svojem nastanku.

Spodnji slap usmerja vodo prek razjedenih, različno strmih in različno širokih skalnih polic v dva glavna stržena, enega ob desnem robu kamnitega korita, drugega ob levem. Vmes se spušča prek skalnih polic tanjši vodni pajčolan. Oba stržena sledita čez skalne police do dna manj odporni kamnini vzdolž dveh manjših in približno vzporednih prelomov. Tam je imela voda lažje delo in zato sta vodni poti k spodnjemu dvojnemu slapu Pod Kotli, kot pravijo domačini temu kraju, tudi nastali. S poti na

desni strani slapu vidimo tudi vse skalne police, čez katere potok nekoliko spreminja smer, sledeč bolj zdrobljenim pasovom kamnine.

Zgornja skalna polica je nagnjena za okoli 30 stopinj po strugi navzdol in se prevesi prek nižje stene v neizržit razširjen tolmun. Sledi naslednja trdna žlebovita skalna polica, ki je sprva široka, a se kmalu zoži in čez njen strmejši sprednji del poskakuje potok na položnejši, razširjeni, neizržit tolmunasti del. Pred tolmunom je spet trdna kamnina nekaj metrov visoke pregrade, prek katere se spušča spodnji dvojni slap. Ni pa to slap ob navpični steni, marveč se voda prekopicuje čez različno izbočeno in oglodano kamnito pregrado v precejšen tolmun. V njem se spet združuje voda z desne in leve in teče nato kot enoten potok po dolinici. Skalne police in steno slapu odeva mahovje in zato je pogled na slap, posebno če ga osvetlujejo sončni prameni, še lepši. Ob zelo visoki vodi se dvojni slap seveda združi in enoten buči v tolmun.

Oba glavna vzdolžna žlebova je izdolbla voda ob prelomih. Prav tako so nastali spodnji globlji tolmun in oba višja neizržita poglobljena dela v pretrtih in razkosanih ali celo zdrobljenih prelomnih conah, ki se vlečejo prečno čez korito. Najmočnejše je bila prizadeta kamnina pri glavnem tolmunu pod slapom: tudi na obeh straneh so vidne takšne tektonske razkosane in zdrobljene kamnine. Tudi ozki razi, ki se zajedajo v pobočji, in razkosan ali celo zdrobljen dolomit v peščeni jami pod slapom in v peskokopu nad njim so zgovorne priče razkosavanju in drobljenju kamnine ob prelomih.

In kakšna je kamnina, ki se razlikuje ob slapu in v kamnolomu pred njim? To je siv ali temno siv drobnozrnat dolomit, ki se svetlika na soncu. Zelo je trd, saj vsebuje poleg karbonatov tudi nekaj kremenice. Precej je v njem črnih roženčevih gomoljev, ki se zlahka ločijo od svetlejšega dolomita. Prav takšno kamnino izkoriščajo tudi v kamnolomu v Železnikih in po tem kraju so ji dali tudi ime železnikarski apnenci in dolomiti. Uvrščamo jih v zgodnji trias, stari pa so okoli 210 milijonov let.

Nad spodnjim slapom sta še dva slapova, še večja

in lepša od prvega, sta pa nekoliko težje dostopna, vendar se ju da videti deloma tudi s steze na desnem pobočju. Steza pelje iz dolomitnega peskokopa nad prvim slapom približno v isti višini, kot je peščena jama. Sprva jo je treba iskati, nato pa je dobro shojena.

Okoli 40 metrov nad prvim slapom je drugi, najlepši med vsemi tremi. Kot prvi je tudi ta dvojen, vendar padata oba stržena čez skoraj navpično, kakih šest metrov visoko steno v precej globok in širok tolmun. Voda teče najprej čez zlizan kamniti prag črnega dolomita z roženčevimi gomolji. Nad steno se razdeli v dva dela: levi je mogočnejši in desni manjši. Voda je segla s svojo razdiralno močjo globlje v kamnino spet tam, kjer je bila le-ta manj odporna, tam, kjer so jo razrahljale tektonske moči. Prav tako je nastal tudi tolmun v zdrobljeni prelomni coni, ki se vleče čez potok. Razločno se vidi v levem pobočju malo pred tolmunom in seže na desno stran v pobočje po ozkem razu. Vso lepoto neznanega slapu vidimo seveda le, če se spustimo s steze v strugo. Pogled nanj s steze nas bo gotovo mikal toliko časa, dokler se ne bomo spustili po razu med skalnatima grebenoma do njega. Ne bo nam žal.

Ker se na obeh straneh dolomitne stene, čez katero pada drugi slap, vzdiguje strmo skalovje v pobočjih, bo treba po razu nazaj na stezo. Ko gremo po stezi, se kmalu odpre med bukovjem le malo zastrt pogled na tretji, zgornji slap na Davči. Tu pa je pobočje precej bolj strmo kot po razu k srednjemu slapu, zato naj bo vsakdo, ki se bo spustil v korito, skrajno previden. Tla in kamenje sta vselej mokra ali vlažna in trohneče veje pod listjem terjajo še večjo previdnost. Ker pa so tla plitva in kamnina pod njimi vlažna, naj sestopi k slapu le tisti, ki ima dobro obutev in vsaj ustrezno kladivo s konico.

Voda hiti nad tretjim slapom naprej po položni polici, se spusti nato prek srednje strmo ležečih dolomitnih plasti z roženčevimi gomolji in se vklene v zoženo skalnato korito z odsekanima robovoma. Čez pet do šest metrov visoko skalno polico buči slap in pada v globok tolmun, ki ga je izdolbla voda, kot tudi vse druge, v tektonsko zdrobljeni coni sicer

zelo trdne kamnine. Zdrobljene kamnine te cone se nadaljujejo na levo in desno v pobočji, kjer nakazujeta njeno smer zajedaj oziroma raza. Trdna skalna polica, ki je začrtala slap, pa se strmo vzdiguje v levo in desno pobočje. Tudi v steni slapu so vidni preloži, ki strmo vise proti strugi, so pa precej zabrisani. Enega bomo videli na levi strani na spodnjem robu slapu; zviija se prek zgornjega dela slapu in se nadaljuje v nasprotno pobočje. Zelena preproga mahovja tudi tu pokriva steno, ki je posebno v soncu čudovita.

Nekaj deset metrov nad zgornjim slapom je sotočje dveh približno enako velikih potokov, ki zbirata vodovje: levi izpod Porezna in desni izpod Huma in Konjskega brda. K sotočju pripelje tudi steza, po kateri se bomo vrnili.

Ko gledamo potok Davčo pod spodnjim slapom, kar ne moremo verjeti, da ustvarja ta voda tolikšne slapove, ki se sicer po mogočnosti ne morejo meriti s Savico in še z nekaterimi drugimi, po lepoti pa, se mi zdi, za njimi prav nič ne zaostajajo ali katerega celo prekašajo.

Lomski slap v Železnikih

Čprav je na Selškem in Poljanskem vse polno grap z večjimi in manjšimi potoki, ki hite s hribovitega sveta proti Selščici ali Poljanščici in premagajo od rojstva do izliva v eno izmed rek višinsko razliko več 100 metrov, nekateri celo več kot 1 000, so slapovi redki. Najlepši so pač trije skoraj zaporedni slapovi na Davči, ki so posebej popisani. Razen teh treh biserov je še nekaj drugih, ki zaslužijo kratek opis. Takšen je tudi slap brez imena v železnikarskih Lomih nad Železniki, ki ga ne pozna niti vsak Železnikar, kako naj bi vedel zanj še kdo drug.

Hribovski potok, ki daje vodo slapu, se rojeva na vzhodnem pobočju 1 145 metrov visokega Štedel vrha, hriba jugovzhodno od Prtovča. Močan studenec priteče na dan blizu 1 000 metrov visoko, premaga na svoji kratki poti kar 500 metrov višinske razlike in se v Gorenjem koncu Železnikov zliiva v

Selščico.

Na plavžu, zahodnem delu Železnikov, zavijemo tik pred Plešeniškim mostom čez Selščico s ceste, ki pelje proti Jesenovcu in naprej proti Zalemu Logu, po ozki asfaltirani cesti mimo naselja navzgor ob Selščici. Tik pred jezom čez Soro se naselje konča. Z leve priteka tam v Soro manjši potok, pa še ta le takrat, kadar je dosti vode. Ozka suha struga z večjimi in manjšimi skalami že takoj na začetku ne obeta kaj prida, gotovo pa ne lepega slapu. Pa vendarle jo mahnjimo po poti ob grapi navkreber. Ko pa pot kmalu zavije v levo pobočje, se držimo steze ob grapi ali pa pojdimo kar po grapi. Tudi slab kolovoz, ki zavije iz grape v levo pobočje, nas pripelje nad slap in nanj se odpira pogled od strani skozi gosto bukovje, vendar s te poti ne bomo videli prave lepote slapu.

V grapi in na zaraščeni poti se pokažejo že okoli 80 metrov od Selščice na nekaj metrih temno sivi, skoraj črni drobno ploščati apnenci, ki so deloma celo skrivali. Po površju ne kažejo nobenih ostankov okamelega življenja. Dober kilogram te kamnine smo razstopili v očetni kislini in našli v netopljivem ostanku le nepomembne drobne konodontne ostanke takratnega življenja. Čeprav niso značilni, je skoraj gotovo, da je kamnina iz spodnjega dela norijske stopnje, usedala se je v takratnem morju pred kakimi 215 milijoni let ali pa je še malo starejša, iz vrhnjega dela karnijske dobe.

Nad to živo skalo leže po grapi nekaj časa samo navaljeni kosi in bloki temnega apnenca in dolomita. Dostikrat so v kamnini različno debeli pasovi ali gomolji črnega roženca. Ta je seveda še veliko trši od apnenca ali dolomita, voda mu ne more do živega, zato običajno bolj ali manj mole iz kamnine. V pobočjih po grapi je nagrmeden apnenčev in dolomitni material v pravo kamnito grobljo, ki je že kar trdno zlepljena med seboj z apnenčevim vezivom. Med različno velikimi ostrorobimi skalami in manjšimi bloki je tudi večji blok, ki se je bil odtrgal nekje s hriba in prigrmel v bližino doline. Pri ogledu groblje bomo takoj opazili, da so med kamnitimi kosi večji in manjši prazni prostori in luknje, rekli bi,

Lomski slap
v Železnikih.
Foto: Anže Pegam

zelo nestrokovno napravljen kamniti zid. Nezapolnjeni prazni prostori med kamnitimi kosi nam povedo, da je groblja še mlada in apnenčevo ali peščeno vezivo še ni moglo zapolniti vseh prostorov med nagradenimi kosi in bloki. Nastajala je najbrž nekje v pleistocenu, ki se je začel pred približno milijon leti. Takrat so se menjavale v naših krajih ledene in medledene dobe, ki so pustile sledove ledeniške groblje tudi na Jelovici. Morda se je valil material kamnite groblje s prostranega Loma tudi že prej, v pliocenski dobi. Vse to pa so le ugibanja, saj v groblji ni nobenih okamnelih ostankov, ki bi mogli potrditi njeno starost.

Najbrž bo marsikdo, ki ga bodo te vrstice spravile na ogled slapu, prav kmalu rekel sam pri sebi: To bo pa dolgačasna pot in ne obeta se kaj zanimivega. Zato naj povem, da bomo po okoli četrte ure hoje že pri slapu.

Po grapi navzgor se kmalu pokažejo na obeh straneh grape apnenčeve plasti ali plošče in tam teče seveda tudi potok že po površju. V malo zoženem koritu se vrste okoli 12 centimetrov debele plošče, ki so malenkostno nagnjene v hrib. Apnenec je temno siv, nekoliko kremenast in zato zelo trd, med polami pa se vrste tanke glinene ali laporne lezike. Takšen apnenec seveda ne prepušča vode, kot jo prepuščajo

čisti beli ali svetlo sivi apnenci po Jelovici, Julijcih ali na Krasu. In zakaj je potem voda v spodnjem delu grape izginila s površja? Ni šla globoko v podzemlje, skriva se le pod navaljenim gruščem, skalami in bloki in se pod njimi izliva v Selščico.

Naprej po grapi si lahko ogledujemo kamnino že skoraj na vsakem koraku. Vrste se enolični skladi in plošče, temno sivi in črni. V kamnini so le redki črni roženci. Nekoliko više potoček spet poskakuje čez tanjše apnenčeve plasti, ki sestavljajo v strugi majhne police, nekake stopnice. V kamnini ni vidnih ostankov okamnelega življenja, pač pa smo tudi tu našli v netopljivem ostanku nepomembne kono-dontne ostanke, in sicer iste oblike kot v apnencu v spodnjem delu grape. Kamnina je posebno lepo razgaljena na desnem pobočju, kjer bomo v nekaterih plasteh prepoznali drobne ostanke iglokožcev. Pred nami pa se odpira tudi že pogled na slap in le še nekaj deset metrov je do njegovega podnožja. Med kamninami je proti slapu vedno več dolomita, ki ga bo nešolanemu obiskovalcu odkrilo bolj ostrorobo površje, ki izgleda, kot bi bilo nasekano. Dolomit je tudi navadno za malenkost svetlejši od apnenca in drobnozrnat, medtem ko je apnenec večinoma gost. Najbolj zanesljivo pa bo obe kamnini ločila razredčena solna kislina: če bomo na apnenec kanili nekaj kapljic, bo močno zašumelo, dolomit pa se za kislino še zmenil ne bo.

Kar močen se zdi slap, ko se mu približamo in ko stojimo pod njim, bolj mogočen, kot pravzaprav je (Glej sliko.). Ko ima potok manj vode, se peni stržen slapu le približno po sredini široke kamnite struge, pri visoki vodi pa buči čez steno v celotni izdelani poti. Ko se bomo nagledali lepote, poskusimo razvozlati še nastanek slapu.

Brez težave bomo ugotovili, da kažejo kamnine na levi strani vode poti drugačen položaj, kot ga imajo v koritu. Pri dnu slapu je kak meter debelo ploščatega dolomita, ki visi približno proti severu. Nad njim je kamnina razlomljena in različno premaknjena; plasti ni več opaziti in oglodana kamnina je kot brezoblična masa. Šele v zgornji tretjini se pokažejo spet plošče, ki se vlečejo čez korito in so rah-

lo svodasto izbočene. Na začetku teh plošč postane zgornji, najbolj strm del slapu položnejši, malo nižje pa spet strmejši. Ta pregib je povzročil prelom, ki se vleče prav tam čez korito slapu, pretrl je kamnino in zmanjšal njeno odpornost.

Na robu med vodno potjo in skalno steno na levem pobočju se vleče od vrha do dna slapu podolžen prelom. Ob njem je potekalo premikanje, kamina se je pri tem še lomila ali celo drobila. Plasti stoje tam navidez skoraj pokonci in leže približno pravokotno na debelih ploščah ob vznožju slapu. Vzdolžni prelom se vleče med obema skladovnicama naprej proti jugojugovzhodu. Položaj skladovnice v levem pobočju pa še bolj zapleta že omenjeni prečni prelom prek poti slapa in še nekaj vzporednih prelomov višje v steni. Zapletene tektonske razmere so tudi levo od podnožja slapu.

Nad enotnim slapom potok poskakuje čez več skalnih polic, ki so različno nagnjene druga proti drugi. Kamnina je zelo trd, pasnat dolomit in dolomitiziran apnenec s številnimi roženčevimi "škrlicami", ki so razporejene po pasovih. Kamnina vsebuje precej kremenice in je lepo odkrita nad potjo po levem pobočju slapu.

Nad slapom odreže prelom kamnito gmoto od drugačnih plati, ki sestavljajo okoli 20 metrov visoko steno slapu. Prelom je skoraj navpičen in se vleče prečno čez strugo potoka. Na severni strani preloma so modro sivi in temno sivi apnenčev ali laporni skrilavec, peščeni skrilavec, drobnozrnat peščenjak in vmes ploščast temno siv apnenec s polami črnega roženca. Zaradi trših vmesnih plasti je nastala malo više v grapi manjša stena s tremi slapiči. Plasti vise v hrib in so starejše kot pretrta dolomitna gmota stene pri slapu. Ker so skrilave in peščene plasti mehkejše in zato tudi manj odporne, je grapa navzgor sprva zložnejša. Voda je v njih laže in hitreje uveljavljala svoje razdiralno delo in enakomerno poglobila strugo. Ko pa je zadela na trde dolomite ob današnjem glavnem slapu, še naprej proti Selščici enakomerno poglobljati korita ni mogla. Glodanje v živo skalo je ob tej trdi pregradi zastalo, bilo je zelo počasno, komaj opazno. Stena je tako kar rasla v strugi po-

Lomski slap v Železnikih. Foto: Anže Pegam

toka in slap je bil edina rešitev. Seveda nepropustne kamnine prav tako niso mogle pustiti vode ob tej pregradi v podzemlje. Voda je imela tudi v apnencu pod današnjim slapom lažje delo, hitreje je dolbla vanj svojo strugo kot v dolomitno pregrado; nastajala je višja in višja stopnja. Nazadnje pa vse kaže, da se je ozemlje severno in južno od preloma nad slapom vzdigovalo oziroma pogrezalo in prav tako pripomoglo k nastanku slapu.

Zanimivo je, da voda pri tem slapu ni izgledala ozkega in globokega korita, pač pa je njena pot izbočena in sem pa tja vegasta stena. V zgornjem delu je skoraj navpična, na tektonskem pregibu zložnejša in v spodnjem delu spet bolj strma. Steno v vsej dolžini slapu prerašča mahovje, zelo malo pa nastaja lehnjaka.

Opomba:

Članek Davški slapovi in Lomski slap v Železnikih je povzet po knjigi Antona Ramovša Slapovi v Sloveniji (strani 216–224). Izdana je bila pri Slovenski matici v Ljubljani leta 1983.

Zahodno od opisanega in upodobljenega slapu se vleče proti severozahodu ozka grapa, ki je nastala prav tako ob prelomu. Ista dolomitna stena, ki zapre glavno strugo potoka in ustvari slap, pregradi tudi stransko grapo. Čež razkosano dolomitno steno je voda napravila več slapov, ki slede drug za drugim. V celoti se pokažejo ti manjši slapovi s poti nad glavnim slapom seveda le takrat, ko je drevje še golo. Spodnji slap pa bomo videli tudi od podnožja glavnega slapu. Ker pa ima pritok po tej grapi zelo malo vode, se običajno vije čez steno le tenak curek kot srebrn pramen. Ob visoki vodi je tudi tam dosti vode, ki buči v obilnem slapu čez skalno steno.

Oba slapova bi lahko postala tudi privlačna izletniška točka za Železnikarje in druge obiskovalce tega starega železarskega kraja. Treba bi bilo napraviti stezo v bližino podnožja slapu, od koder je že lep pogled na večji slap. Steza naj bi bila speljana prečno po levem pobočju od tamkajšnjega kolovoza. Nekje ob glavni cesti v Železnikih bi bila potrebna opozorilna tabla in oznaka, da je do slapu le dobrih 15 minut, in seveda nekaj markacij. Prepričan sem, da bi železnikarskemu turističnemu društvu s prostovoljnimi delom krajanov in prispevki tamkajšnjih delovnih organizacij to uspelo napraviti. Razmislite o tem in poskusite izvesti to pobudo.